

AZ ÖNKÉNTESÉG FEJLŐDÉSE UKRAJNÁBAN ÉS KÁRPÁTALJÁN KÉT ESETTANULMÁNY ALAPJÁN

PALLAY KATALIN¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.2.100-115>

Absztrakt

Az utóbbi időben Ukrajnában jelentős fejlődésnek indult az önkéntes mozgalom. Az ukrajnai önkéntesség megerősödését erőteljesen előmozdította a 2022 februárjában kezdődő orosz invázió és az ezzel járó társadalmi problémák súlyosbodása. Ebben a helyzetben az önkéntesség és az önkéntesek szerepe rendkívül fontos szerepet kapott. Jelen tanulmány az ukrajnai önkéntesség terén bekövetkező főbb változásokat ismerteti, majd a kárpátaljai önkéntesség fejlődésére fókuszál. Kárpátaljára a rendszerváltást követő években kezdett jellemzővé válni a civil aktivitás. Napjainkban már ebben a régióban is az önkéntes munkavégzés számos formájával találkozhatunk: egyéni civil önszerveződéstől kezdve egyházi szervezeteken át egészen nagy nemzetközi egyesületekig. Jelen írás – az ukrán civil társadalom és az önkéntesség fejlődésének ismertetése után – három különböző kárpátaljai önkéntes tevékenységet végző szervezet működését ismerteti. Az esettanulmány a Kárpátalján tevékenykedő Kelet-Európai Misszió, a Kárpátaljai "Elfelejtett" GYErmekek Segítése (KEGYES) szervezetek önkéntes munkáját mutatja be.

Kulcsszavak: önkéntesség, önkéntes szervezetek, Ukrajna, Kárpátalja, Kelet-Európai Misszió, Kárpátaljai "Elfelejtett" GYErmekek Segítése (KEGYES)

The development of volunteerism in Ukraine and Transcarpathia based of two cases studies

Katalin Pallay

Abstract

Volunteer movement in Ukraine has recently developed significantly. The development of volunteering in Ukraine has been strongly promoted by the Russian invasion starting in February 2022 and the worsening social problems. In wartime, the role of volunteering and volunteers became extremely important. This paper describes the main changes in volunteering in Ukraine and then focuses on the development of volunteering in Transcarpathia. Civil activity in Transcarpathia started to take root in

¹ Pallay Katalin (PhD) főiskolai docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatás- és Intézményvezetés Tanszék.

the years after the change of regime. Nowadays, there are many forms of voluntary work in this region, too: from individual civic self-organisations to church organisations and large international associations. This paper, after describing the development of civil society and volunteering in Ukraine, describes the work of two different voluntary organisations in Transcarpathia. The case study presents the voluntary work of the East European Mission and the Transcarpathian „Forgotten” Children's Aid (KEGYES).

Keywords: volunteering, voluntary organisations, Ukraine, Transcarpathia, East European Mission, Transcarpathian „Forgotten” Children's Aid

BEVEZETÉS

Az önkéntesség fejlődése Ukrajnában az 1990-es évek elején kezdődött, és az elmúlt több mint harminc évben számottevően megnőtt az önkéntesek és az önkéntes szervezetek száma. A 2014-ben kialakult Majdan-téri tüntetéssorozat, majd a 2022-es orosz invázió jelentős mértékben felerősítette az ukrajnai önkéntesség fejlődését.

Tanulmányunkban szakirodalmi forrásokra és törvényi háttérre hivatkozva ismertetjük az ukrajnai önkéntesség fejlődésének főbb pontjait. Jelen írás további célja, hogy Ukrajna határmenti, soknemzetiségű régiójának önkéntességére jellemző vonásait is bemutassuk. Kárpátalján szintén a rendszerváltást követő években kezdett el kialakulni az önkéntesség. Az évek során számos helyi és külföldről támogatott önkéntes kezdeményezés látott napvilágot, bár működésükről, tevékenységükről, a náluk tevékenykedő önkéntesekről átfogó elemzés még nem készült. Az esettanulmányban két Kárpátalján tevékenykedő önkéntes szervezetet mutatunk be. Arra törekedtünk, hogy a kárpátaljai önkéntességet különböző aspektusból közelítsük meg. Ennek megfelelően egy nagyobb múlttal, nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező szervezetre és egy helyi kezdeményezésre esett a választás. Munkánk célja, hogy a kiválasztott önkéntes szervezetek működését, feladatait, önkénteseik tevékenységét ismertessük. Az esettanulmányok a szervezetek elnökeivel készült interjúk és az irattárakban fellelhető dokumentumok alapján készültek. Mivel Kárpátalja Ukrajna legnyugatibb megyéje, és négy uniós tagállammal határos, a belső-ukrajnai menekültek fogadásában különösen nagy feladat hárult az ott tevékenykedő önkéntesekre (Pallay et al. 2022). Az esettanulmányban továbbá azt is feltárjuk, hogy az országban uralkodó háborús helyzettel milyen új feladatok hárultak az önkéntes szervezetekre, és a speciális krízishelyzet hogyan hatott működésükre.

AZ ÖNKÉNTESÉG FEJLŐDÉSE UKRAJNÁBAN AZ ELMÚLT 30 ÉVBEN

Az önkéntesség, mint felelősségteljes társadalmi szerepvállalás és civil aktivitás a rendszerváltást követő években kezdett kialakulni Ukrajnában. Az 1990-es évekig az *önkéntes* fogalom sem volt használatos, ahogy más közép-kelet-európai országban sem. A társadalmilag hasznos munkát végzőket jótévedőknek vagy altruistáknak nevezték. A szovjet korszak nem támogatta az állampolgárok önszerveződő tevékenységét, ideológiai érdekeket szolgáló közösségi nevelés valósult meg a társadalomban. A Szovjetunióban az állam javát az ember java fölé helyezték, ezért az önkéntesség fogalmának erősen ideológiai színezete volt: az önkéntes eszerint olyan személy, aki önként nem az egyes állampolgárok, hanem a párt érdekeit szolgálja (Hovorukha 2019). Ebben az időszakban tehát a civil szerveződések teljes állami- és pártfelügyelet alatt álltak, a társadalmi munka pedig az államhatalom politikai, társadalmi és kulturális érdekeinek volt alárendelve (Anheier – Salamon 2001).

Az önkéntesség törvényi szabályozásának változásai 1990-2014 között

A független Ukrajna megalakulása után, az 1990-es években kezdtek itt kiépíteni az önkéntes alapon működő szervezetek, egyesületek rendszerét (Sydorenko 2015). E rendszer kiépítését számos dokumentum alapozta meg, többek között „Az ukrajnai állami ifjúságpolitika általános elveiről” szóló 2859. számú nyilatkozat (1992. 12. 15.); „Az ukrajnai fiatalok társadalmi fejlődésének előmozdításáról” szóló 2998-XII számú törvény (1993. 02. 05.), és „A gyermekekkel és fiatalokkal végzett szociális munkáról” szóló törvény (2001. 06. 21.). A rendszerváltást követő években a kormányzati szervek nagyobb hangsúlyt fektettek a fiatalok nevelésére, a rászorulókat, a fogyatékkal élők, a hajléktalanok, a betegek segítségére.

A független Ukrajnában az első önkéntesek 1992-ben jelentek meg, akik az Egyesült Államok Békehadtestének képviselői voltak. Az országban folytatott önkéntes tevékenységük az újonnan létrejött állam gazdaságfejlesztését és az angol nyelv oktatását célozta meg (Lypytchuk 2022).

Ugyancsak 1992-től datálható, hogy Ukrajnában aktívan elkezdett kiépülni a fiatalokat célzó szociális szolgáltatások hálózata. 1992 decemberében elfogadták *Az állami ifjúságpolitika általános elveiről* szóló 2859. számú nyilatkozatot, majd 1993 februárjában *A fiatalok társadalmi fejlődésének előmozdításáról* c. törvény lépett életbe. 1993-ban létrehozták az Ukrán Állami Ifjúsági Szociális Szolgáltató Központot, melynek célja, hogy az országban

létrejön az ukrajnai fiatalok szociális támogatásának rendszere. E központ létrehozása jelentős mértékben hozzájárult az ukrajnai önkéntes mozgalom fejlődéséhez. 1997-ben megalakult az Önkéntes Összukrán Közösségi Központ, 1998-ban pedig a Dobra Volja (Jóakarát) Önkéntes Központ, amelyek fókusza az önkéntesek toborzása és civil szervezetekhez irányítása volt. A vezetői tréningeken több mint negyven szervezet vett részt. Az önkéntesség népszerűsítése céljából kiadták az *Önkéntes tevékenységek irányítása* című kézikönyvet (Hovorukha 2019).

1997-től Ukrajna valamennyi régiójában önkéntes ifjúsági csoportokat hoztak létre. Ezek önkéntesek képzésével foglalkoztak, és az utcagyerekekkel való munkára, a speciális nevelési szükségletű tanulók támogatására fektették a hangsúlyt. A szociális munkások és a pedagógusok tevékenységét is segítették az önkéntesek. 2001-ben, az Önkéntesség Nemzetközi Évében számos intézkedést dolgoztak ki az ukrajnai önkéntes mozgalom fejlődésének elősegítésére. Az ukrán miniszteri kabinet koordinációs tanácsot hozott létre az önkéntes mozgalom fejlesztésére és támogatására (Sabat – Hamaiunova 2020).

Ukrajnában az önkéntes tevékenységről szóló jogszabályt 2011. április 19-én fogadták el, majd több alkalommal módosították. A törvény kimondja, hogy az önkéntes tevékenység egy nonprofit társadalmi irányultságú cselekedet, amelyet önkéntesek végeznek önzetlen segítségnyújtás formájában. Az önkénteseket foglalkoztató kormányzati szervezetek mellett civil szervezetek is létrejöttek, amelyek fő célja az ukrajnai önkéntes mozgalom fejlesztése. Önkéntes az a természetes személy, aki szabad akaratából segítségnyújtással, mások megsegítésével társadalmi célú nonprofit tevékenységet végez (*Ukrajna törvénye az önkéntességről*, 2011., № 42). Az ország területén Ukrajna cselekvőképes állampolgárai és tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldiek is végezhetnek önkéntes tevékenységet.

A civil aktivitás és önkéntesség új lendülete 2014-2022 között

A 2004-es „narancsos forradalom”, majd pedig a 2013-2014-es Majdan téri tüntetéssorozat után megnőtt a civil aktivitás Ukrajnában, ami tovább erősödött az Ukrajna keleti részén 2014 márciusában kirobbanó fegyveres konfliktus miatt (Tokhtarova 2014; Pankova et al. 2016). 2014-ben alakult meg az ukrán katonákat segítő önkéntes mozgalom, melynek célja az ukrán hadsereg (a fegyveres erők, a nemzeti gárda) erőforrásainak biztosítása (Harasymiak 2018). A kialakuló társadalmi problémákkal új feladatkörök jelentek meg az önkéntesek számára: segíteni kellett a Krímről és Donbászból érkező menekülteket és a terrorelhárítási műveletek

(ATO) területén harcoló katonákat. A katonák segítése leggyakrabban a segélyszállítmányok eljuttatásában, az elsősegélynyújtásban, az eltűntnek nyilvánított katonák felkutatásában és a foglyok szabadon bocsátásában nyilvánult meg (Paslavska 2016). Az ukrán katonákat segítő önkéntes mozgalom a hadsereg állománya mellett a Krímről és Donbászból származó menekülteket is segítette. Pavliuk tanulmánya (2015) rámutat, hogy az önkéntes tevékenység fő területei 2014-ben az ukrán hadsereg és a sebesültek, valamint a szociálisan hátrányos helyzetű csoportok segítése, illetve a közterületek javítása voltak a háborús övezetben. Egy 2014-es szociológiai felmérés adatai szerint szeptemberig a lakosság 32,5 százaléka utalt pénzt az ukrán hadsereg számára, 23 százaléka valamilyen módon, önkéntes szervezeteken keresztül segített, 9 százaléku rész vett különböző vásárlási akcióban, mely a bevétellel a hadsereget támogatta, további 7 százaléku személyesen segített belső menekülteken, míg 3 százaléku gyógyszereket, használati cikket juttatott a harci cselekmények zónájába (Paslavska 2016). Az ukrán önkéntesek a közösségi médiát is segítségül hívták a háborúból fakadó problémák enyhítése céljából. Különböző platformokon számos csoport alakult, amelyek segítették a segélyszállítmányok koordinálását, a menekülési útvonalak megtervezését, továbbá a harcokban eltűnt katonák felkutatását. Ezek között említhető az *Emberek keresése a háború idején (Пошук людей під час війни)* nevű Facebook csoport, amely jelenleg 452 360 tagot számlál.

2015. március 5-én Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa módosította az önkéntességről akkor érvényben lévő törvényt. A módosítást (№ 246. VIII.) követően a törvénybe bekerült az önkéntesség és az önkéntes tevékenység fogalma, továbbá meghatározták az önkéntesek és az önkéntes szervezetek jogait és kötelezettségeit. Az újonnan módosított törvényben külön passzus foglalkozik a terrorelhárítási műveletek területén (ATO) harcoló katonák és a fegyveres konfliktusban résztvevő önkéntesek támogatásával. Elfogadták, hogy a harci cselekmények következtében elhunyt önkéntesek családjai és a sérült katonák egyszeri anyagi támogatást kapnak (Pavliuk 2015).

Figyelembe véve az ilyen jellegű önkéntes feladatokat, kijelenthető, hogy az ukrán önkéntesség a hagyományosnak mondható feladatok mellett sajátos – az ország politikai helyzetéből fakadó – tevékenységeket is ellátott. Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia 2015-ös adatai rávilágítanak, hogy a kelet-ukrajnai terrorelhárítási hadműveletek civil kezdeményezések és egyesületek létrehozását eredményezték (Pankova et al. 2016).

Az önkéntesség felértékelődése 2022 óta

A 2022. február 24-én kezdődő orosz invázió még nagyobb lendületet adott az ukrain állampolgárok társadalmi aktivitásának. Ezt bizonyítják az *Ukrajna a háborús körülmények között* (Проект «Україна в умовах війни») című kutatás eredményei, melynek célja az volt, hogy megvizsgálja, az orosz invázió miként hatott az ukrán állampolgárok mindennapjaira. A 2022. március 8-9-én végzett kutatásban Ukrajna valamennyi megyéjéből (Donbász és Krím kivételével) 1200 ukrán állampolgár vett részt. Az eredmények szerint a válaszadók 39 százaléka végzett önkéntes munkát a háború kitörése óta. Április 6-án ismételten elvégezték a kutatást (valamivel kisebb mintán), és az adatok szerint a megkérdezettek 35 százaléka jelölte meg azt a lehetőséget, hogy önkéntesként segített a civil lakosságnak és a katonaságnak. A felmérés szerint legnagyobb arányban az ország nyugati részén végeztek önkéntes tevékenységet (39 százalék). Feltehetően az áll ennek hátterében, hogy az ország nyugati felén nincsenek aktív harcok, így és ezért a nyugati országrész lakosai a háborús övezetekből érkező menekültek elszállásolásából és ellátásából veszik ki jelentős mértékben a részüket. A kutatás arra is rávilágít, hogy az önkéntes tevékenységet végzők közel fele 18 és 35 éves közötti fiatal volt. Tokhtarova munkája (2014) kiemeli az ukrain önkéntes mozgalom azon korábbi időszakban is jelen levő sajátosságát, hogy az önkéntesek legnagyobb csoportját a középiskolai tanulók és a felsőoktatásban résztvevő hallgatók alkotják.

Az ukrain önkéntes tevékenység fejlődése rávilágít, hogy az önkéntesség és a társadalmi, gazdasági problémák között szoros kapcsolat mutatható ki. Az országban kialakult társadalmi krízishelyzet növelte a lakosság altruista motivációit. Az ukrain önkéntesség is alátámasztja Wilson elméletét (2000), miszerint az önkéntesség a társadalom egészére is pozitív hatást gyakorol, és növeli a lakosság részvételét a társadalmi kérdésekben (Hofmeister et al. 2014).

AZ ÖNKÉNTESÉG ALAKULÁSA KÁRPÁTALJÁN KÉT SZERVEZET PÉLDÁJA ALAPJÁN

Az Ukrajna részeként a Szovjetunió kötelékébe tartozó Kárpátalján az 1990-es évekig ugyancsak nem volt ismeretes az önkéntes munkavégzés, és civil-nonprofit szervezetek sem működtek. A kommunista eszmerendszer megszűnése lendületet adott a kárpátaljai önkéntesség kialakulásának is. Ez részben az egyházak működési szabadságának és a szabad vallásgyakorlásnak köszönhető. Számos kutatás (Mozaik 2001; Mozaik 2011; Genezys 2015) igazolja, hogy a kárpátaljai társadalomra a tradicionális értékrend jellemző, melyben

kiemelten fontos szerepet kap a vallásosság és az egyház, ami így az önkéntességnek is az egyik fő mozgatórugója. A rendszerváltást követő években számos egyházi és civil szervezet alakult, bár alapkutatások hiányában működésüket tudományos közleményekben csak részlegesen ismertetik (Béres 2017; Molnár 2017; Radvánszky 2017).

Jelen esettanulmány két különböző kárpátaljai önkéntes szervezet tevékenységét mutatja be. Az első Ukrajnai Kelet-Európai Misszió (UKEMA), a második egy egyházi kötődésű szervezet. Az esettanulmányok a szervezetek alapítóival készített interjúk, illetve a szervezetek irattárában fellelhető elsődleges források alapján készültek.

Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió ukrajnai működése

Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió 1994 óta van jelen Kárpátalján. A kárpátaljai misszió jelenlegi vezetője² 1994-ben egy konferencián találkozott a Magyarországon működő Kelet-Európai Misszió elnökével,³ ahol egy kárpátaljai misszió megalapításáról állapodtak meg. A misszió elsődleges céljaként az evangélium hirdetését határozták meg. Az evangélium egyik válfaja a fizikai segítyezés, a másik pedig a spirituális segítségnyújtás. A spirituális résznek az a feladata, hogy az embernek meggyőződéseinek keresztül segítsen választani világi és keresztény értékek között. Ennek teljesítésére 1995-ben Lukács evangéliumát mutatták be Beregszász iskolásainak magyar és ukrán nyelven.

Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió holland-magyar-ukrán koprodukció. A szervezet 1998-tól önálló jogi személyként van jelen Kárpátalján, azonban a támogatások mind a holland, mind a magyar fél részéről megmaradtak. Ezen kívül együttműködnek Anglia, Írország, Dánia, Belgium, Németország, Hollandia, Magyarország, Szerbia, Svájc és Bulgária szeretetszolgálatával. A szervezet jogilag Ukrajnában Kelet-Európai Misszió Szeretetszolgálat Jótékonyági Alapítványként van bejegyezve, azonban a köztudatban a külföldi partnerek Ukrajnai Kelet-Európai Misszióként tartják számon. Ez egy Kárpátalján egyedülállóan működő szervezet. Nincs ukrajnai társszervezete, és nem fiókintézményként működik. Kijevben található egy hasonló szervezet, ami szintén Ukrajnai Kelet-Európai Misszió nevet viseli, de a két szervezet független egymástól.

Az első nagyobb tevékenységük a Beregszászi Járási Kórház tetőszerkezetének felújítása volt. E tevékenység a svájci misszió segítségével valósult meg, de angolok, dánok, hollandok is

² Gábor Péter a kárpátaljai misszió vezetője.

³ Fekete Imre a Kelet-Európai Misszió elnöke.

közreműködtek benne. 1998. november 5-én egy svájci üzletember segítségével nyitotta meg kapuját Beregszászban a Betlehem-pékség. Ekkor árvíz sújtotta Kárpátalját, így azonnal jótékony célra fordították a pékség által termelt profitot. Ezen kívül a várost munkaerőpiaci szempontból is segítette, hogy negyven helyi lakos számára adtak munkalehetőséget. Naponta 1100 kenyeret készítettek, ebből a későbbiekben 140-et jótékony célra fordítottak: nélkülözőknek, iskoláknak, önkénteseknek osztottak szét. A pékség önfenntartó, az éves profitból működnek magukat és napjainkban Napsugár Pékség néven üzemel.

A kárpátaljai szervezet égisze alatt hozták létre 2002-ben a roma gyerekek megsegítését célzó programot, ahol holland és helyi önkéntesek adtak lelki, anyagi és egészségügyi segítséget a beregszászi roma tanulók számára. Szintén ebben az évben kezdte meg működését három árvával a Family House program, amely olyan gyerekek nevelésével foglalkozik, akiket elhagytak a szüleik, vagy elvették a szülőktől a felügyeleti jogot. Egy idő után nevelőszülők adoptálhatták a gyerekeket (*Year Report of the Ukrainian Mission 2002*). Mára családi típusú gyermekotthonná alakult át a kezdeményezés, ahol a nevelőszülők nyolc gyermeket nevelnek. A szervezet tevékenységében a következő állomás az volt, amikor 2004-ben létrehozták a *Sasfészek Gyermekotthont*, melynek fő célja az utcagyerekek segítése. Az intézményben bentlakásos és napközis foglalkozás egyaránt működik. Önkéntesek segítenek a gyerekek házi feladataiban, továbbá a lányokat főzni, a fiúkat dolgozni tanítják.

Ugyancsak 2004-ben az *Ukrajnai Kelet-Európai Misszió* holland önkéntesek segítségével Kórházmissziót indított. Ennek keretében felújították a gyermekosztályt, kifizették a gyerekek utaztatását hétvégeként, tisztálkodási eszközöket vásároltak a beteg gyerekek számára. Fejlesztették a kórház felszereltségét, infrastruktúráját és beszerezték a szükséges gyógyszereket (*Annual Report of Eastern European Outreach Ukraine 2004*).

Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió belül több romafókuszú program is működik. Ide tartozik az ingyenes étkeztetés, az előkészítő képzés roma iskolások számára, illetve fürdőszobák létrehozása a roma telepeken. A szegény cigány családokat az önkéntesek kenyérral és tűzifával látták el, a leginkább nélkülözőknek tűzhelyet biztosítottak, a romatelepen nyilvános fürdőket építettek. A fizikai segítség mellett a lelkiről sem feledkeztek meg, rendszeres igehirdetést tartottak a romáknak.

A misszió egy másik küldetése volt, hogy a magyar tannyelvű iskolákban *Fiatalok az élet küszöbén* címmel tartottak fakultatív órákat. A prevenciós, egészségmegőrző, mentálhigiénés,

szexuális felvilágosító órák jó lehetőségeket biztosítottak ahhoz, hogy a serdülő korban lévő fiatalok megfelelő ismereteket szerezzenek e témákkal kapcsolatban. Mindamelllett a diákok egy része olyan szociokulturális környezetből vagy csonka családból érkezett, amelyek nem rendelkeztek segítő mintákkal. A mentálhigiénés foglalkozások nagy segítséget adtak a pedagógusok számára is a sérült tanulók nevelésében (*Annual Report of Eastern European Outreach Ukraine 2006*).

Az intézmény fejlesztésben egy további lépcsőfokot jelentett, hogy egy holland önkéntes házaspár segítségével Napnyugta néven idősek otthonát hoztak létre Beregszászban. A Napnyugta otthon fő célja az idős, jelenleg a háború miatt egyedül maradt idősek teljes körű ellátása, egészségi állapotának megfelelő ápolása, színvonalas életkörülmények megteremtése.

Az orosz-ukrán háború az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió működésére is hatással volt. A gyermekotthonokban és a misszió valamennyi épületében hónapokon át belső-ukrajnai menekülteket fogadtak és láttak el. A háború kitörése óta számos segélycsomagot küldtek a menekültek és a kárpátaljai nélkülözők, egyedül maradtak számára. Eddig 197 segélyszállítmányt juttattak el a háború sújtotta övezetekbe.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a Kárpátalján működő Ukrajnai Kelet-Európai Misszió az elmúlt közel harminc évben dinamikus fejlődésen ment keresztül. Ezt a fejlődést jórészt a külföldi és az anyaországi adományok teszik lehetővé. Napjainkban párhuzamosan több programjuk is működik. Ilyen a gyermekotthon, ahol jelenleg a kilencedik gyermek örökbefogadása zajlik. Továbbra is folytatódik a kórházmisszió, melynek keretében a közelmúltban tízmillió forint értékű adományt juttattak el a kárpátaljai kórházak számára, valamint a roma gyerekek felzárkóztatása és az úgynevezett utcagyerekek-program. Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió egyik fontos tevékenysége a *Children Sponsor Program*, melynek keretében külföldi, leginkább holland támogatók segítségével kárpátaljai, nehéz anyagi körülményekkel küzdő nagycsaládosokat támogatnak. Mindemelllett folyamatosan zajlik az adományok eljuttatása a háborús területeken élők számára. Segélycsomagokkal teli kamionok indulnak azokra az ukrajnai területekre, ahol jelenleg is aktív harcok folynak. A kamionokat helyi önkéntesek vezetik, s az adományok szétosztásában is a kárpátaljai önkéntesek vesznek részt.

Önkéntesek az Ukrajnai Kelet-Európa Missziónál

Az Ukrajnai Kelet-Európai Missziónak jelenleg harminc kárpátaljai önkéntese van, akik különböző feladatköröket látnak el, állandó vagy alkalmi önkéntesként. Az önkéntesek döntő többsége nő, és többségüknek van munkahelye. Mivel a misszió egyik küldetése a kórházak segítése, gyakran vállalnak önkéntes munkát az ott dolgozó orvosok, valamint pedagógusok, de olyanok is, akik ápolási kiegészítő feladatokat látnak el. Életkorukat tekintve a 25 és a 45 év közöttiek a legaktívabbak. Az önkéntesek toborzása általában szóbeli kommunikáción alapul. Az elégedett önkéntesek gyakran megosztják tapasztalataikat és ajánlják az önkéntességet másoknak is, ami új önkénteseket vonz. A misszió gyakran teremt kapcsolatot helyi közösségi szervezetekkel és iskolákkal, ezek által is elérik a potenciális önkénteseket. Az önkéntesek bevezetése általában egy tájékoztatással kezdődik, ahol a szervezet bemutatja a céljait, értékeit és tevékenységeit. Az önkéntesekkel közlik, hogy mit várnak el tőlük, hogyan végezhetik feladataikat. Gyakran konkrét feladatra jelentkeznek az önkéntesek, ilyen eset többek közt akkor fordul elő, ha nyelvtudásra van szükség. Mindemellett fontos kiemelni, hogy a misszió fő célja az evangélium hirdetése, függetlenül attól, hogy az önkéntes épp a külföldi partnerekkel való együttműködésen vagy az adományok pakolásában, szétosztásában vesz részt.

Kárpátaljai „Elfelejtett” GYErmekek Segítése (KEGYES)

Kárpátalján jelentős társadalmi, egészségügyi problémát jelent, hogy egyre nő a kórházban hagyott gyermekek száma. Leggyakrabban a szegénység vagy a gyermek fogyatékosága az oka annak, hogy a szülők átmenetileg vagy végleg lemondanak gyermekeikről. Ukrajnában ezek a gyerekek először kivizsgálás céljából a gyermekkórházakba kerülnek, és esetenként éveket töltenek ott. Az alacsony ápolói létszám miatt a kórházi személyzet nem tud elegendő időt és energiát fordítani a gyermekek gondozására. Az ott töltött idő megkönnyítését, a gyerekek anyagi és lelki segítését vállalta fel a *Kárpátaljai „Elfelejtett” GYErmekek Segítése*⁴ civil alapítvány (*KEGYES alapító okirat, 2020*).

4

https://www.facebook.com/groups/1878937028997938/?hoisted_section_header_type=recently_seen&multi__permalinks=3434971580061134&__cft__%5b0%5d=AZVIKHqGVBjXTzNyNjdCp3CQ01rotWMGAWFe-UzaubXOMwukJM3myFG4SxV6vUcajHjWHZoSkTWMuP__S808iw1yzNgNIUkx-QB57nS-2i5tyvK1uouZAY6DroYESGs2ZWlzuikGnUDMxP_tgwDA0z-S&__tn__=-UC%2CP-R

Az alapítvány 2017-ben jött létre a Kárpátaljai Református Ifjúsági Szervezet (KRISZ) alegységeként. A szervezet létrehozásának kiindulópontja az volt, hogy a KRISZ önkéntesei adományozás céljából látogattak el a Nagyszőlősi Gyermekkorházba. Az ott tapasztaltak alapján egy Facebook-csoportot hoztak létre, ahol gyűjtést indítottak az olyan kórházban „felejtett” gyermekek számára, akiknek nincsenek szüleik vagy nem törődnek velük. A szervezet 2018. március 1-jén a *Kárpátaljai „Elfelejtett” GYErmekek Segítése (KEGYES)* nevet vette fel, amikoris még egyesületként működött, de 2020. július 27-től átalakult, és önálló, jótékonyági keresztény alapítványként működik. Ennek következtében önálló jogi személyként vannak jelen, így függetlenül a KRISZ-től tudják végezni a munkájukat. Az alapítvány elnöke a Tiszakeresztúri Református Gyülekezet lelkipásztora.⁵

Az önkéntesek tevékenysége a KEGYES-nél

Jelenleg tíz önkéntese van a szervezetnek. A tíz önkéntes mind nő és 25 és 60 év közöttiek. Legtöbbször a református egyház által értesültek az önkéntes lehetőségről. Foglalkozásukat tekintve van köztük könyvelő, fodrász, magánvállalkozó, takarító, az egyház munkatársa, s vannak, akik háztartásbeliek. Közös jellemvonásuk, hogy mindannyiuk életében kiemelt szerepet játszik a hit. Felváltva járnak be a Munkácsi és a Nagyszőlősi Gyermekkorházba, ahol naponta 6-8 órát foglalkoznak a gyerekekkel. A fő cél, hogy az elfelejtett gyerekek soha ne legyenek egyedül, így az önkéntesek a hétvégéket is gyakran a kórházban töltik.

A KEGYES pelenkát, tisztálkodási eszközöket, ruhákat, babaételeket biztosít a gyerekek számára, illetve megvásárolják a szükséges gyógyszereket is. Mindemellett foglalkoznak a gyerekekkel, fürdetik, ápolják, etetik, gondozzák őket, közösen imádkoznak. A KEGYES további küldetése, hogy nem engedi el az elfelejtett gyerekek kezét, örökbefogadást követően is támogatják őket.

Az alapítvány elnöke lelkészként az önkéntesek számára képzést szervez, melynek keretében lelki támogatást is nyújt az önkénteseknek: közösen próbálják feldolgozni azokat a nehéz élethelyzeteket, amelyekkel nap, mint nap találkoznak a kórházban. A szervezetben tevékenykedők életén és az ott zajló önkéntes munkavégzésen tetten érhető a vallásosság, az egyházhoz való kötődés. A hétköznapi tevékenység mellett az alapítvány jótékonyági akciókat is szervez, ahol a befolyt összegből rászoruló vagy beteg gyermekeket, családokat

⁵ Sipos József, a KEGYES alapító elnöke, református lelkész.

támogatnak. A szervezet aktív tevékenységet folytat a közösségi médián, Facebook-csoportjuk 15 625 főt számlál.

Az orosz-ukrán háború a KEGYES működésére is hatással volt. A fegyveres harcok kezdetét követően a gyerekek gondozása mellett menekültek fogadásával és ellátásával foglalkoztak. Ez jelentős többletfeladattal járt, de a humanitárius katasztrófa elkerülése végett minden segítő összefogásra szükség volt. A hosszú távú célok között szerepel egy anya-gyermek otthon létrehozása, melynek működése feltehetően csökkentené a magukra hagyott kárpátaljai gyerekek számát. Az elképzelés a Magyarországon működő *Biztos Kezdet Gyerekház* működését venné alapul, amely hozzájárulna az egyedülálló anyák társadalmi hátrányaiból származó kockázatok csökkentéséhez, a szociális hátránnyal küzdő gyermekek fejlődéséhez.

A két szervezet összehasonlító elemzése

A fentiekben bemutatott két kárpátaljai szervezet önálló jogi személyként működik jótékonyági alapítvány formájában. Mindkét szervezeten tetten érhető a kárpátaljai magyar társadalomra jellemző vallásosság. Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió küldetéstudatában – az anyagi támogatások mellett – fontos szerepet játszik az evangélium hirdetése. A KEGYES esetében nincs külön kihangsúlyozva a vallási kötődés, de, mivel a vezetője az egyik kárpátaljai magyarlakta település református lelkipásztora, s az önkéntesek is a református egyház aktív tagjai, így a vallásosság ezen alapítvány életében is jelen van. A KEGYES egy kisebb szervezetként specifikusan a kórházban hagyott gyerekek ápolására, nevelésére, gyógykezelésére fókuszál, nemzetiségtől és felekezeti hovatartozástól függetlenül. Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió jóval nagyobb múltra tekint vissza és szélesebb külföldi kapcsolathálóval rendelkezik. Ennek nyomán a tevékenységi köre is szerteágazóbb. Az önkéntesek számát tekintve az UKEMA rendelkezik nagyobb erőforrással, ott háromszor több az önkéntesek száma. Míg a KEGYES a gyermekek gondozásához kapcsolódóan kimondottan nőket szólít meg, addig az UKEMA-hoz érkező segélyek pakolásához és szállításához a férfiak segítségére is szükség van. Mindemellett az UKEMA-nál is a női önkéntesek vannak túlsúlyban. Mindkét szervezet erősségeként tudható be, hogy hatékonyan tudják kezelni a rendelkezésükre álló humán erőforrásokat, hogy megbízhatóak, vezetőjük pedig széleskörű külföldi és hazai kapcsolathálóval rendelkezik. Mindamellett, hogy kárpátaljai magyar önkéntes szervezetekről van szó, kiegyensúlyozott kapcsolatot ápolnak az ukrán állami hatóságokkal. A kárpátaljai magyar önkéntesek számára kiváló lehetőség, hogy önkéntesként betekintést nyerhetnek

nagyobb nemzetközi szervezetek működésébe, s ezáltal nyelvtudásukat és kapcsolathálójukat is fejleszthetik. A bemutatott szervezetek gyengeségeként említhető, hogy az orosz-ukrán háború miatt egyre több fiatal hagyja el szülőföldjét, s ennek következtében az aktív korban lévő önkéntesek száma is csökkent, és ha kevés az önkéntesek száma vagy nem eléggé elkötelezettek, akkor a szervezetek működése veszélybe kerülhet. Mindkét önkéntes szervezet esetében veszélyt jelenthet az a tény, hogy nagymértékben függenek a külföldi támogatásoktól. Az esetleges csökkenő támogatás kihívást jelenthet az önkéntes szervezetek hatékonyságát illetően. A bemutatott szervezetek erősségét, gyengeségét, lehetőségeit és veszélyeit az alábbi táblázat foglalja össze.

1. táblázat: A bemutatott szervezetek működésének jellemzői

	Erősségek	Gyengeségek
Belső tényezők	<ul style="list-style-type: none"> + hatékony logisztika; + megbízhatóság; + aktív szervezeti együttműködés, széleskörű kapcsolatháló; + az állami hatóságokkal való kiegyensúlyozott kapcsolat. 	<ul style="list-style-type: none"> – az egyházközség híveinek előregedése; – függőség az önkéntesek elkötelezettségétől
Külső tényezők	Lehetőségek	Veszélyek
	<ul style="list-style-type: none"> + nemzetközi szervezetek, külföldi egyházi szervezetek munkájában való részvétel; + nyelvtanulás; + kapcsolatépítés. 	<ul style="list-style-type: none"> – a külső támogatásoktól való függés – a külföldi támogatások esetleges megvonása a szervezet megszűnéséhez vezetne; – az Ukrajnában kialakult helyzet miatt a fiatalabb korosztály elvándorlása.

Forrás: Saját szerkesztés.

ÖSSZEGZÉS

Az Ukrajnában 2022 februárjában kialakult háborús helyzet jelentős mértékben megnövelte a civil aktivitást. Ennek következtében számos egyházi, civil vagy egyéni önkéntes szervezet profilja megváltozott, vagy ideiglenesen átalakult. Az ukrajnai önkéntes tevékenység egyik egyedülálló sajátossága, hogy a segítségre szoruló köré katonák és otthonukat elhagyni kényszerülő menekültek segítségével is kibővült. Ennek nyomán a feladatkörök közé sorolható a segélyszállítmányok háborús övezetbe juttatása, elsősegélynyújtás a sérült katonák számára, harcokban eltűnt katonák felkutatásának segítése. Akárcsak Ukrajnában, Kárpátalján is a rendszerváltást követő években kezdett kibontakozni az új társadalmi jelenségként

funkcionáló önkéntesség. Az elmúlt harminc évben egyre több társadalmi szerveződésnek lehettünk tanúi. A soknemzetiségű vidéken működő kisebbségi vagy többségi szervezetek döntő többsége külföldi segítséggel tudott működőképessé válni és fennmaradni. Az orosz-ukrán háború miatti krízishelyzet a kárpátaljai önkéntes szervezetekre is hatást gyakorol, sok esetben tevékenységük kibővült vagy ideiglenesen átalakult. Az esettanulmány rávilágít, hogy a Kárpátalján működő önkéntes szervezetek kiemelt jelentőségűek. A sokszínű önkéntes tevékenységet folytató egyesületek egyaránt támogatják a régió lakosságát és a Kárpátaljára érkezőket, függetlenül attól, hogy a többségi társadalomhoz vagy a nemzeti, etnikai kisebbséghez tartoznak.

IRODALOM

- Anheier, Helmut K. – Salamon, Lester M. (2001): Volunteering in cross-national perspective: Initial comparison. *Law and Contemporary Problems*. 62. pp. 43-65. DOI: <https://doi.org/10.2307/1192266>
- Báthori-Tárczy Zita – Katsora Olexander (2013): Ökénység, társadalmi felelősség Ukrajnában. A TOUCH project tapasztalata. In: *Acta Medicinae et Sociologica*, 4(8-9) pp. 65-70. DOI: <https://doi.org/10.19055/ams.2013.4/8-9/6>
- Béres Attila (2017): A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház társadalmi szerepvállalása. *Szellem és Tudomány*. Különszám 8. pp. 238-249.
- Cserniczkó István – Hires László Kornélia (2017): Ifjúságkutatások Ukrajnában és Kárpátalján. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZys 2015 eredményei*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet. pp. 171-191.
- Cserniczkó István – Soós Kálmán (2002): Mozaik 2001. Gyorsjelentés – Kárpátalja. In: Szabó A. – Bauer B. – Laki L. – Nemeskéri I. (szerk.): *Mozaik 2001. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet. 91-135.
- Ferenc Viktória – Séra Magdolna (2013): Kárpátalja – Ukrajna. In: Szabó A. – Bauer B. – Pillók P. (szerk.): *Mozaik2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Szeged – Budapest: Belvedere Meridionale – Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. pp. 71-114.
- Narasymiak Ilona (2018) = Гарасим'як Ілона (2018): Волонтерський рух в Україні: Суть і напрями діяльності. [Önkéntes mozgalom Ukrajnában: Az önkéntes tevékenység lényege és irányai]. In: *Політичний конфлікт і міжнародний тероризм у світлі сучасних політичних теорій. [Politikai konfliktus és nemzetközi terrorizmus a kortárs politikai elméletek tükrében]*. pp. 258-262.
- Hofmeister-Tóth Ágnes – Kasza-Kelemen Kata – Piskóti Marianna (2014): Másokért tenni – önkéntesség Magyarországon. In: „Marketing megújulás”: *Marketing Oktatók Klubja 20. Konferenciája előadásai*. pp. 192-202.
- Novorukha, Natalia 2019 = Н. О. Говоруха (2019): Зародження волонтерського руху в Україні в 1991–2000 роках. [Az önkéntes mozgalom kialakulása Ukrajnában 1991-2000 között]. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. (Pedagogika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh)*. 63. pp. 11-15.

Lypytchuk, Olha (2022): Липитчук, Ольга Василівна (2022): Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні. [Az önkéntes mozgalom fejlődésének irányvonalai Ukrajnában]. Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development Geneva, 118. pp. 180-188.

Molnár Ferenc (2017): A görögkatolikus egyház helyzete Kárpátalján a Beregszászi Magyar Esperesi Kerület példáján. *Szellem és Tudomány*. Különszám 8. pp. 215-237.

Pallay Katalin – Markos Valéria – Fényes Hajnalka (2022): Kárpátaljai fiatalok önkéntes tevékenysége a 2022-es orosz-ukrán háború idején. *Önkéntes Szemle*. 2(4) pp. 3-26.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.4.3-26>

Pankova Oksana et al., (2016): Панькова Оксана Володимирівна – Касперович, Олександр Юрійович – Іщенко, Олександр Вікторович (2016): Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. [Az önkéntes tevékenységek fejlődése Ukrajnában, mint a társadalmi erőforrások aktivitásának megnyilvánulásai: sajátosságok, problémák és kilátások]. *Український соціум*. [Ukrán Társadalom]. No 2(57) pp. 25-40.

Paslavska, Olha (2016): Паславська, Ольга Ярославівна (2016): Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження). [Az önkéntes mozgalom kialakulása és fejlődése Ukrajnában (történeti és jogi háttér)]. *Актуальні проблеми правознавства*. [A jogtudomány aktuális kérdései]. 4(8) pp. 22-28.

Pavliuk, 2015 = К. С. Павлюк (2015): Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики [Önkéntes mozgalom: külföldi tapasztalatok és hazai gyakorlatok]. *Державне управління*. [Államigazgatás]. pp. 87-93.

Radvánszky Ferenc (2017): Megtörő kegyelem. Avagy, a Kárpátaljai Református Egyház (KRE) előtt álló kihívások és látható irányai, különös tekintettel a KRE struktúrájára és demográfiai tendenciáira. *Szellem és Tudomány*. Különszám 8. pp. 195-214.

Sabat – Hamaiunova, 2020 = Сабат, Н. В. – Гамаюнова Л. А. (2020): Розвиток волонтерського руху в Україні. [Az ukrajnai önkéntes mozgalom fejlődése]. *ПОД- Секция 5. Социальная педагогика*. [Szociálpedagógia]. 5. pp. 72-76.

Sydorenko Svitlana, 2015: Сидоренко Світлана (2015): Волонтерство як суб'єкт глобально-мережевого громадянського суспільства в контексті сучасних соціополітичних трансформацій. [Az önkéntesség mint a globális társadalom eszköze a modern társadalmi-politikai átalakulások kontextusában]. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, [A Zaporizzsja Állami Mérnöki Akadémia Bölcsészstudományi Folyóirata] 60. pp. 167-174.

Tokhtarova, Ilmira (2014): Тохтарова, Ільміра Меметівна (2014): Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин. [Önkéntes mozgalom Ukrajnában: út a civil társadalom, a társadalmi kapcsolatok fejlődéséhez]. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*, [Az államigazgatás és a helyi önkormányzat elmélete és gyakorlata], 2(5).

Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*. 26. pp. 215-239.

Hivatkozott dokumentumok

Ukrajna a háborús körülmények között (Проект «Україна в умовах війни») című kutatás eredményei: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1200_ua_042022_v____i_pres_s.pdf [Letöltés ideje: 2023. 04. 04.].

Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (15.12.1992, № 2859). [Nyilatkozat Az ukrajnai állami ifjúságpolitika általános elveiről].

Закон України «Про сприяння становленню та соціальному розвитку молоді в Україні» (05.02.1993, № 2998-XII). [Ukrajna törvénye Az ukrajnai fiatalok társadalmi fejlődésének előmozdításáról].

Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (21.06 2001р. № 2558-III). [Ukrajna törvénye "A gyermekekkel és fiatalokkal végzett szociális munkáról].

Закон України «Про волонтерську діяльність» (2011, № 42). [Ukrajna önkéntességről szóló törvénye].

Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності: Закон України № 246%VIII від 05 бер. 2015 р. [Ukrajna egyes önkéntességről szóló törvényeinek módosításáról].

Annual Report of Eastern European Outreach Ukraine, 2004.

Annual Report of Eastern European Outreach Ukraine, 2006.

Статут благодійної організації «Благодійний фонд КЕДЄШ» [KEGYES alapító okirat]. 2020.